

Les relacions vassall-senyor al priorat de Meià en temps del prior Josep de Jalpí i Julià (1633-1678)

Vassal-lord relations in Meià in the time of the prior Josep de Jalpí i Julià (1633-1678)

Ramon Bernaus i Santacreu¹

Resum

En primer lloc, situem en l'espai i en el temps el priorat de Meià i les poblacions que estaven sota la jurisdicció temporal de la baronia del monestir en temps del prior Josep de Jalpí i l'evolució de la demografia fins a aquell moment. Aprofundim després en la biografia del prior per contextualitzar les aportacions. Finalment, a partir de les actes de la presa de possessió del prior Jalpí com a senyor jurisdiccional dels pobles de la baronia coneixem els diversos aspectes de la jurisdicció temporal que exercia sobre els seus vassalls. Donem molta importància, per la seva singularitat, als documents de la presa de possessió, redactats en primera persona i amb tota mena de detalls pel mateix prior.

Paraules clau: priorat de Meià, Josep de Jalpí, segle XVII, presa de possessió, jurisdicció temporal.

Abstract

Firstly, we situate the priory of Meià and the populations that were under the temporary jurisdiction of the barony of the monastery in the time of the prior Josep de Jalpí, and describe the demographic evolution up to that point. We then examine the prior's biography to contextualize the various contributions. Finally, from the acts on prior Jalpí's taking possession of the towns of the barony, as the jurisdictional authority, we discover the diverse aspects that the temporary jurisdiction exerted on its vassals. We attach great importance, given their uniqueness, to the documents of the taking of possession, written in the first person and including all kinds of details by the prior himself.

Keywords: priory of Meià, Josep de Jalpí, 17th century, taking of possession, temporary jurisdiction.

1. ORCID: 0000-0001-9203-3341. Universitat de Lleida. Adreça electrònica: rbernaus@xtec.cat.
Rebut: I/2020. Avaluat: III/2020. Versió definitiva: IV/2020.

En aquest article volem donar una visió de les relacions que mantenien la pagesia rural dels pobles de la Coma de Meià que formaven part del priorat de Meià amb el seu senyor, però solament d'aquells llocs en què el prior també era el seu baró i senyor jurisdiccional. Centrem el treball en temps de la prelatura de Josep de Jalpí i Julià (1633-1678).² La font més important que utilitzarem i de la qual traurem la major part de la informació original que treballem és el *Llibre general del priorat de Meià*³ (LGPM). Aquest llibre és un document manuscrit de cent catorze pàgines de mida foli, redactat en català i relligat, amb cobertes de pergamí. Comença a ser escrit el 1637, quatre anys després de l'arribada del prior Jalpí a Meià, i conté un recull molt exhaustiu de totes les coses del priorat, tant des del punt de vista de la jurisdicció espiritual com de la temporal. Jalpí vol que en aquest llibre quedin recollits tots els aspectes del priorat, que fins a aquell moment no estaven junts, i vol que siguin d'utilitat per a ell i per als seus successors. La major part de la documentació data de la prelatura de Jalpí, però hi ha documents esporàdics fins al 1728.

El priorat de Meià com a institució religiosa⁴

La prelatura nullius o quasidiòcesi de Santa Maria de Meià

Segons Antoni Parramon,⁵ el priorat de Meià era el que en dret canònic es coneix com una prelatura *nullius*. Un territori autònom, com un bisbat. La seva creació, modificació i supressió eren competència exclusiva de la Santa Seu de Roma. Els priors de Meià no depenien de cap bisbe i formaven un territori exempt amb clergat i poble. Meià era un priorat benedictí en el qual només era monjo de Sant Benet el prior, mentre que la comunitat religiosa del monestir el 1633, quan en va prendre possessió Josep de Jalpí, la formaven quatre canonges, també anomenats vicaris.⁶

L'any 1637, segons el LGPM, el prior Jalpí mantenia la jurisdicció espiritual sobre dinou poblacions i termes: Santa Maria de Meià, Vilanova de Meià, Figuerola de Meià, Argentera,

2. (Bernaus, 2019). La informació que donem en general sobre el prior de Santa Maria de Meià com a institució religiosa, però també des del punt de vista secular com a senyor jurisdiccional d'uns quants pobles del seu priorat, està basada en les aportacions fetes en aquesta tesi.

3. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Diversos Meià, volum 50. *Llibre General del Priorat de Meià i de la jurisdicció espiritual i temporal*. Diu a la primera pàgina: «Llibre en lo qual se han escrites i continuades totes les coses tocants y pertanyents al Priorat de Santa Maria de Meià, de ningun bisbat: És de quiscun vila, lloch, terme o paròquia de aquell, tant de les coses tocants a la jurisdicció espiritual quasi episcopal, com en la jurisdicció temporal y secular: Començat en temps del Iltre. y molt Rt. Sr. Fra Joseph de Jalpí i Julià per la gràcia de Déu y de la Santa Sede Apostòlica Prior de dit Priorat, del Ordre de St. Benet, en la província de Tarragona a la Sta. Romana Algèsia immediatament Subjecte. Any 1637 a 1728».

4. (Bernaus, 2019). Els mapes de situació geogràfica i dels pobles i termes del priorat de Meià formen part del capítol 1 (p. 56-59) i la informació del priorat com a institució eclesiàstica, del capítol 4 (p. 125-150).

5. (Parramon Doll, 1972: 53-86).

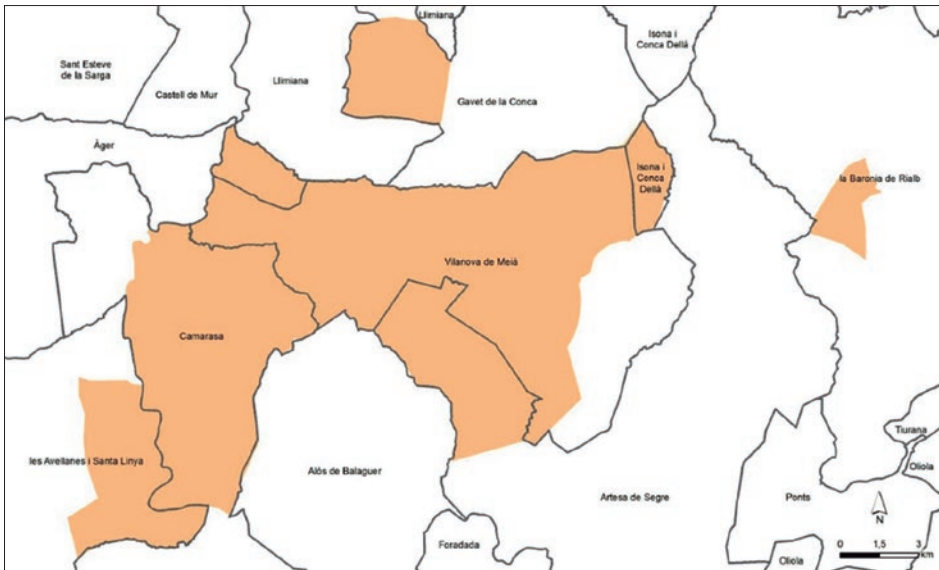
6. ACA Diversos Meià, volum 50. *Llibre General del Priorat de Meià* (LGPM). p. 16. En la presa de possessió per poders del 15 d'agost de 1633 formaven la comunitat els vicaris següents: «mossèn Benet Terrer, mossèn Miquel Espinal, lo dit [Joan] Garier i Francesc Novau».

Mapa 1
Localització del priorat de Meià dintre del Principat de Catalunya en la comarca actual de la Noguera i una petita part al Pallars Jussà

Font: Ramon Bernaus Santacreu.

Mapa 2
Situació dels territoris del priorat de Meià en els municipis actuals, a cavall de la serra del Montsec de Meià, entre les comarques de la Noguera i el Pallars Jussà

Font: Ramon Bernaus Santacreu. Elaborat per l'SCT de Cartografia i SIG, UdL.

Gàrzola, Fontllonga, Palau de Meià a Rialp, Clua de Meià, Ariet, Peralba, Coll d'Orenga, Solanelles, Cabrera, Rúbies, Munnà, Sant Oïсме, Fabregada, la Massana i Mont-roig. Aquests pobles i termes, molts dels quals avui estan deshabitats, eren situats la major part al vessant sud de la serra del Montsec de Meià i ara es troben dins dels municipis de les Avellaneres i Santa Linya, Camarasa, Artesa de Segre, Vilanova de Meià, Isona i Conca Dellà, la Baronia de Rialb i Gavet de la Conca.⁷

La demografia dels pobles del priorat de Meià en temps del prior Jalpí

El priorat de Meià era un territori que havia patit una forta davallada demogràfica entre finals del segle XIV i principis del XVI, com es pot comprovar en les dades que adjuntem a les notes, però que a mitjan segle XVII, com a mínim fins a la Guerra dels Segadors, s'estava recuperant.

En estudiar la demografia dels segles XVI-XVII són molt interessants el treball de Josep Iglésies sobre el fogatge de 1553⁸ i el de Jordi Nadal i Emili Giralt⁹ d'anàlisi de l'evolució demogràfica de Catalunya des de la meitat del segle XVI fins a la segona dècada del XVIII. Per això no hem localitzat cap recompte de tots els pobles del priorat de Meià entre el 1553 i el 1717. Per fer el nostre treball utilitzem diverses fonts demogràfiques, sempre incompletes i de dates diferents, però totes tenen en comú que estan fetes durant la prelatura de Jalpí. Com a fonts principals utilitzem *El Llibre general del priorat*, amb dades demogràfiques dels anys 1633-1634 i 1640; també el treball de Montserrat Villas amb la demografia dels pobles de la Vall del priorat el 1673;¹⁰ el capbreu de 1627-1637¹¹ i el treball de Marcellí Pedrós¹² sobre l'evolució de la demografia dels pobles de la comarca d'Artesa de Segre, on apareixen alguns pobles del priorat de Meià.

Com podem comprovar en el quadre,¹³ en temps del prior Jalpí als pobles del priorat de Meià hi havia uns 216 focs. S'ha de tenir en compte, però, que, mentre que algunes da-

7. Els municipis actuals on es trobaven els pobles i termes del priorat de Meià són: les Avellaneres i Santa Linya (Mont-roig, Queralt i Aguilar, a la part occidental de la Noguera Pallaresa), Camarasa (Rúbies, Figuerola de Meià, Fontllonga, la Massana, Sant Oïсме), Artesa de Segre (la Vall d'Ariet i Clua de Meià), Vilanova de Meià (Peralba, Cabrera, Solanelles, Coll d'Orenga, Santa Maria de Meià, Vilanova de Meià, Gàrzola, Argentera i Fabregada), Isona i Conca Dellà (Montodó), la Baronia de Rialb (Santa Maria de Palau) i Gavet de la Conca (el tres pobles de la Vall del Priorat situats al vessant nord del Montsec de Meià, on només tenia la jurisdicció temporal). Vegeu-ne la localització al mapa 2.

8. (Iglesies Fort, 1979).

9. (Nadal, Giralt, 1953: 268).

10. (Villas Chalamanch, 1989). En aquest treball apareixen les quaranta-quatre cases amb els amos respectius, reparatides entre els tres pobles que formaven la baronia del priorat de Meià (Sant Miquel, 19 focs; Sant Martí, 8 focs; Sant Cristòfol, 17 focs).

11. ACA, Diversos. Meià, vol 110. *Capbreu de les rendes i drets que rep lo prior de Meià en Vilanova de Meià i en Ariet de Meià (1627-08-17 / 1637-01-21)*. El 1637, quan prenen les declaracions als veïns de la Vall d'Ariet, consten en el document quatre cases (uns divuit habitants).

12. (Pedrós Puigarnau, 1986).

13. (Bernaus, 2019: 78-83).

des són de just abans de començar la Guerra dels Segadors, altres són de després, amb el daltabaix econòmic i social que va representar. Si comparem l'evolució demogràfica¹⁴ de les dades que tenim, veiem que el 1378 hi havia 218 focs; el 1515, 138; el 1553, 160, i en temps del priorat de Jalpí, 216. En aquest moment la demografia s'estava recuperant i s'apropava de nou a la del segle XIV, però encara hi havia pobles i termes rònecs i abandonats. Els pobles que formaven la baronia del monestir de Meià sumaven 133 focs.

El prior Josep de Jalpí i Julià (1604-1678)

Com que els fets que estudiem tenen lloc durant la prelatura de Josep de Jalpí, posem una ressenya de la seva biografia per contextualitzar-los, sobretot a partir de la informació de Josep M. Pons i Guri,¹⁵ complementada amb el llibre del pare Joan Roig i Jalpí,¹⁶ parent del prior, i amb noves aportacions del treball esmentat de l'autor.¹⁷

Josep de Jalpí i Julià era fill de Pere-Miquel Jalpí i Marc, de Tordera, i Peronella Julià, de Sant Celoni. Va néixer a Sant Celoni el 8 de setembre de 1604 i era el més petit de set germans. Per poder obtenir un benefici eclesiàstic va rebre la primera tonsura el 1621. Tot i la tonsura, com que pertanyia a l'estament militar de Catalunya, el 1626 va ser habilitat per

Quadre 2.5. La demografia als pobles del priorat de Santa Maria de Meià al segle XVII, segons diverses fonts.

	Focs	Habitants
Argentera	—	—
Castellnou de Sant Miquel ^a (1673)	19	85
Sant Martí de Barcedana ^a (1673)	8	36
Sant Cristòfol de la Vall ^a (1673)	17	76
Clua de Meià (1673)	5	22
Figuerola de Meià ^a (1640)	28	126
Fontllonga	—	—
Gàrzola	—	—
Peralba ^a (1634)	9	40
Santa Maria de Meià ^a (1640)	52	234
Sant Oïme	—	—
Vall d'Ariet (1637)	4	18
Vilanova de Meià (1673)	74	333
Total	216	972^b

^a Poblacions de la baronia del monestir de Meià. A Peralba, les 9 cases fan referència a tota la batllia (Peralba, 6; Rúbies, 2; Cabrera, 1). Entre tots els pobles de la baronia sumaven 133 focs.

^b Habitants segons el barem de 4,5 per foc.

14. (Bernaus, 2019). Vegeu el quadre 2.3, la demografia als pobles del priorat de Santa Maria de Meià segons els fogatges de 1515 i 1553. Fogatge de 1515: 138 focs. Fogatge de 1553: 160 focs.

15. (Pons Guri, 1989).

16. (Roig Jalpi, 1881).

17. (Bernaus, 2019).

assistir a les Corts de Catalunya, que van ser suspeses quan el rei Felip III (IV) les va abandonar el 4 de maig. En aquests anys, el jove Josep de Jalpí es va dedicar a administrar el patrimoni dels Julià i a l'exercici de la jurisdicció de la batllia de Sant Celoni, que segurament li serviren de model per administrar la jurisdicció temporal de Meià. El 15 d'abril de 1632 assisteix a la continuació de les Corts a Barcelona, ara presidides per l'infant cardenal.

Quan el 1629 va quedar vacant la prelatura de Santa Maria de Meià, el va fer decidir a presentar-se per ocupar-la el fet que el priorat de Meià era una prelatura *nullius* i una quasidiòcesi lligada directament a la Santa Seu, que no depenia de cap bisbat, que com a priorat benedictí tampoc no depenia de cap abat ni de cap congregació, que, a més, tenia jurisdicció civil sobre unes quantes poblacions i jurisdicció eclesiàstica sobre unes onze parròquies i cinquanta-cinc esglésies menors, on podia actuar gairebé com un bisbe. El 24 de juliol de 1632 el bisbe de Barcelona el declara habilitat per obtenir qualsevol dignitat eclesiàstica. Tot seguit es trasllada a Roma, on el 4 de desembre del mateix any obté el doctorat en dret civil i canònic. El papa Urbà VIII el nomena prior de Santa Maria de Meià en unes butlles del 31 de gener de 1633. Però, en rebre el nomenament, Jalpí només era un simple tonsurat i ni tan sols era monjo benedictí, condició imprescindible per poder-se fer càrrec del priorat. Per això ingressa per fer el noviciat al monestir de Sant Salvador de Breda el dia 9 de maig de 1633. Tot i que els canons del Concili de Trento manaven que el noviciat durés un any sencer, el papa dispensa Jalpí de complir-lo i en poc menys de tres mesos, el dia 7 d'agost, emet els seus vots religiosos a la catedral de Girona. Essent monjo benedictí ja pot prendre possessió del priorat de Meià. Però no hi va personalment, sinó que el 15 d'agost de 1633 hi envia el seu procurador, Bernat Famades, notari de Girona, i és ell qui pren possessió de la jurisdicció espiritual del priorat i també de la temporal de Santa Maria de Meià i la seva baronia. Durant els quatre mesos següents Jalpí es dedica a l'obtenció dels ordres sagrats i finalment rep l'ordre del presbiterat el dia 11 de desembre de 1633 a la catedral de Girona. Jalpí no pren personalment possessió de la jurisdicció espiritual de Santa Maria fins el 15 de gener de 1634, quan ja és prevere. En dies successius pren possessió com a baró i senyor dels pobles de la baronia del monestir: el 17 de gener, de Santa Maria de Meià; el 18 de gener, de Figuerola de Meià i Peralba; el 19 i 20 de gener, dels tres pobles de la Vall del Priorat. Entremig celebra la seva primera missa el dia 2 de març de 1634 a l'església del convent de caputxins de Sant Celoni i escolta les primeres confessions el dia 1 d'abril d'aquell any. A la tardor del 1634 torna al seu priorat i acaba les preses de possessió temporal: el 28 d'octubre, Rúbies, Cabrera i Solanelles, i el 4 de novembre del mateix any, Mont-roig de Meià.

Josep M. Pons i Guri relata que Josep de Jalpí escriu en les seves memòries que en esclatar la Guerra dels Segadors (7 de juny de 1640) era a Barcelona i va marxar a correuita a refugiar-se a Meià. Quan el setembre del 1640 es va reunir la Junta General de Braçós, hi va assistir a contracor com a prior de Meià, però tan aviat com va poder va marxar de nou cap al seu priorat i no va voler acceptar càrrecs de la Generalitat ni de les noves autoritats franceses. Explica orgullós que al priorat de Meià no va consentir cap amotinament, tot i que hi havia grups de sediciosos que ho van intentar, i n'hi va haver molts als pobles veïns. De moment no hem trobat més dades sobre aquests fets. Durant aquesta guerra el

prior Jalpí es va posar obertament a favor de la monarquia hispana i això li va comportar ser perseguit per les autoritats franceses i catalanes. Va haver d'abandonar el priorat per anar a viure a Barcelona, on passava més desapercebut. Però davant el perill va acabar amagant-se a Tordera, a casa del seu germà gran, fins l'agost del 1650, quan el van descobrir i va haver de viure durant dos anys amagat als boscos. Va marxar cap a Barcelona el setembre del 1652, quan la ciutat era assetjada per les tropes castellanes. Es va presentar als assetjadors i es va posar al servei del virrei, el marquès de Morata. Aleshores va fer amistat amb Joan Josep d'Àustria. Quan el 13 d'octubre de 1652 Barcelona va caure en poder dels castellans, el virrei el va nomenar canceller. Va ser el primer nomenament important d'un eclesiàstic català fet després de la guerra a Catalunya.

No sabem del cert els beneficis que li va representar aquesta fidelitat al rei castellà, però ens diu Josep M. Pons i Guri que el prior Jalpí fou oïdor del General de Catalunya, canceller del Principat, tercer del Tribunal de Contencions, president de la Congregació Claustral Tarraconense de l'orde de Sant Benet i fins i tot abat electe de Sant Miquel de Cuixà, càrrec que mai no va ocupar perquè aquest territori va passar al regne de França després de la Pau dels Pirineus.

Passada la guerra, Jalpí es va haver de fer càrrec, a més del priorat de Meià i d'altres responsabilitats que va adquirir, de la tutoria dels fills del seu germà gran, que va morir, i aleshores va tornar a administrar els béns que la seva família tenia a Arenys, Pineda, Tordera i Sant Celoni. Va exercir de nou el càrrec de batlle i mostassaf a Sant Celoni i també el de batlle natural als termes d'Arenys de Mar i Arenys de Munt.

Durant la seva prelatura de quaranta-cinc anys al priorat de Meià, Jalpí va fer obres importants a Santa Maria: va fer construir la font del portal de ponent, va ampliar la casa Prioral, va fer edificar la capella dedicada a sant Benet a la plaça, va fer aixecar l'església barroca actual i va fer enderrocar l'antic temple romànic... Va convocar tres sínodes de tots els clergues del priorat, de dos dels quals va fer publicar en impremta les constitucions. Va donar una nova empena al priorat, ja que havia estat a punt de ser secularitzat i de desaparèixer el 1592. Des del punt de vista baronial, va mantenir drets i rendes, com queda explicat a les preses de possessió de la seva baronia, però també els de les terres que el monestir posseïa a Vilanova de Meià.¹⁸ Josep de Jalpí va morir el 6 d'abril de 1678 a la seva casa de Barcelona a l'edat de setanta-tres anys.

Com a breu conclusió, podem dir que Josep de Jalpí va optar per fer la carrera eclesiàstica perquè era el més petit de set germans d'una família noble i va ocupar el càrrec de prior de Meià, que era el que equivalia gairebé a un bisbat. Suposem que el seu cas no era excepcional, però hem comprovat que, tot i els estrictes canons del recent Concili de Trento, va fer una carrera eclesiàstica meteòrica, ja que des del 24 de juliol de 1632, quan fou habilitat pel bisbe de Barcelona per ocupar qualsevol càrrec eclesiàstic, fins al 2 de març

18. (Bernaus, 2019: 352-372), on trobem un treball sobre el capbreu de 1627-1637 de les terres que el monestir de Meià tenia a Vilanova de Meià, on la jurisdicció temporal era del capítol de canonges de la Seu d'Urgell; del llevador de censos i delmes de 1638 i també de la concòrdia-permuta dels delmes que sobre moltes d'aquestes finques compartia amb el carlà de Vilanova.

de 1634, dia que va celebrar la seva primera missa com a prevere, només van passar un any i vuit mesos. Que durant la Guerra del Segadors no va permetre cap revolta als pobles de la seva jurisdicció i va estar a favor de la monarquia hispana. Aquest fet en un principi li va causar greus problemes, però al final el va afavorir en la seva promoció particular. Que durant tota la vida va vetllar pels interessos de la seva família tant des del punt de vista personal com des del social i econòmic. I, per acabar, que els quaranta-cinc anys a la prelatura de Meià van significar un relleu tant en el sentit estrictament eclesiàstic com també des del punt de vista baronial.

La jurisdicció temporal del prior de Meià seguint la presa de possessió de 1633-1634

Per situar-nos en el marc històric de la Catalunya del segle XVII és molt important el llibre de Núria Sales centrat en els segles XVI-XVIII.¹⁹ En parlar de la persistència de les servituds i les càrregues senyoriales, exposa el cas del monestir de Sant Pere de la Portella o de Frontanyà, que té algunes semblances amb el de Meià.²⁰ En aquest marc més general és de gran interès el llibre d'Eva Serra sobre la baronia de Sentmenat,²¹ on hi trobem molts punts que ens serviran de referència per al nostre treball. Per apropar-nos a l'estudi del poder temporal del prior de Meià cal tenir present en primer lloc el que diu Eva Serra després de la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486),²² segons la qual els senyors van perdre alguns drets d'importància secundària però van mantenir les prerrogatives essencials, ja que la sentència es va limitar a la redempció de la servitud, els mals usos, el dret de maltractar i tot un conjunt de petits drets consuetudinaris de contingut més simbòlic que no pas efectiu, però va servir també per confirmar i refermar els drets feudals dels senyors, com les jurisdiccions, l'homenatge i els drets derivats de la senyoria directa, que és el que nosaltres estudiem. Per aprofundir en els drets i la justícia baronial cal conèixer J. Coroleu i J. Pella en el seu llibre sobre els furs de Catalunya,²³ i pel que fa a la justícia baronial i el dret d'aplicar el mer i mixt imperi de què gaudien alguns senyors com ara el prior de Meià, són molt aclaridors els conceptes que introdueix Josep M. Font i Rius²⁴ sobre aquests termes.

19. (Sales, 1989). Vegeu-ne el capítol II, «Senyors i vassalls a la Catalunya dels segles XVI-XVIII» i, dins d'aquest, «Persistència de servituds i càrregues senyoriales» p. 180-202.

20. L'abadia de la Portella és situada al municipi de la Quars (Alt Berguedà). Havia desaparegut amb la pesta del segle XIV i al segle XVII tornava a remuntar pràcticament des de zero amb un abat i una comunitat de monjos. És un cas una mica diferent del de Meià, que des de finals del segle XIII era una mena de canònica al capdavant de la qual hi havia un prior, un monjo benedictí amb potestats quasiepiscopals, nomenat directament per Roma, i una comunitat formada per uns quatre canonges, que mai no va desaparèixer i va arribar fins a l'exclaustració del segle XIX.

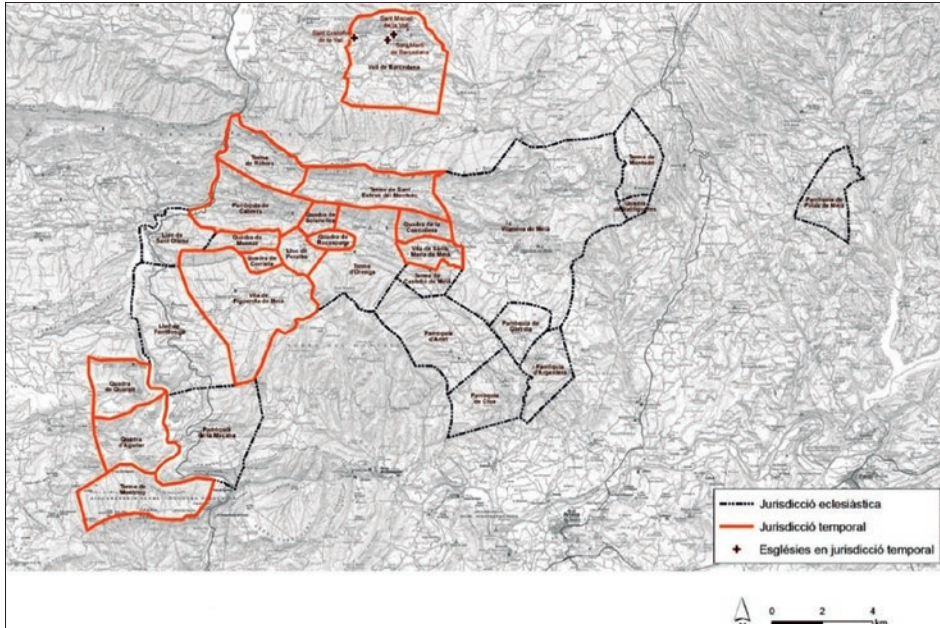
21. (Serra Puig, 1988).

22. (Serra Puig, 1980: 17-32).

23. (Coroleu Inglada i Pella i Forgas, 1878).

24. (Font Rius, 1968: 1024).

Mapa 3
Territoris on el prior de Meià tenia les jurisdiccions espirituals i temporals.
Els territoris de la jurisdicció temporal són els marcats en taronja

Font: Ramon Bernaus Santacreu. Elaborat per SCT de Cartografia i SIG, UdL.

Poblacions i territoris de la jurisdicció temporal

Diu Josep de Jalpí en el *Llibre general del Priorat*²⁵ que el prior de Meià és senyor absolut i indubtable amb tota la jurisdicció, alta i baixa, civil i criminal, mer i mixt imperi, de deu viles, parròquies, llocs i termes, si bé diu que antigament els termes eren catorze, però en el moment de la redacció alguns no tenien població i formaven part del terme del poble amb habitants. Les poblacions i els termes on el prior de Meià tenia la jurisdicció temporal estaven agrupats en cinc batllies:²⁶

- a) Batllia de Santa Maria de Meià (52 focs), amb els termes despoblats de la Coscollera i Sant Esteve del Montsec.
- b) Batllia de Figuerola de Meià (28 focs), amb les quadres despoblades de Munnà i Corniola.

25. ACA, Diversos Meià, vol. 50, *Llibre general del priorat...*, p. 1-2.

26. ACA, Diversos Meià, vol. 50, *Llibre general del priorat...*, p. 3-4.

- c) Batllia de la Vall del Priorat (44 focs), formada pels pobles de Sant Miquel de Castell Jussà (19 focs), Sant Martí de Barcedana (8 focs) i Sant Cristòfol de la Vall (17 focs).
- d) Batllia de Peralba de Meià (9 focs), amb els pobles i termes de Peralba de Meià amb la quadra de Rocaspana (6 focs), Solanelles de Meià (despoblada), Rúbies de Meià (2 focs) i Cabrera de Meià (1 foc).
- e) Batllia de Mont-roig de Meià (despoblada), amb els termes despoblats d'Aguilar i Queralt.

El prior Jalpí pren possessió dels pobles i territoris de la jurisdicció temporal del monestir de Santa Maria de Meià

De fet, de moment només hem trobat aquesta presa de possessió d'un prior de Meià en començar la seva prelatura: la de Josep de Jalpí. A més, està redactada en primera persona al *Llibre general del Priorat*²⁷ que ell mateix va començar a redactar quan va arribar a Santa Maria de Meià, i a l'inici diu textualment: «I així als Priors que vindran si los pareca poran seguir lo que baix escriuré». Per això hem de considerar excepcional aquesta presa de possessió, ja que en aquest llibre no n'hi ha cap més d'apuntada i els priors successius devien agafar-la com a model, però no en van redactar cap més. Aquí només comentarem la presa de possessió temporal, primer la del 15 d'agost de 1633, feta mitjançant el seu procurador, i després les que Jalpí fa personalment a partir del 17 de gener de 1634. Mentre que la primera és més protocol·lària, íntima, sense la presència dels vassalls i només hi deixa escrit estrictament l'imprescindible (de fet, ell no hi era present), la segona i les següents, fetes a la plaça major de cada poble davant de tots els vassalls, són més un acte d'escenificació del poder senyorial. Aquestes preses de possessió ens donen molta informació sobre el poder jurisdiccional i temporal que tenia a tots els pobles de la seva baronia en general i a cadascun d'ells en particular.

La presa de possessió per mitjà del procurador Bernat Famades²⁸

Es realitza el 15 d'agost de 1633 davant del notari Pere Serradell, després que el procurador hagués pres possessió de l'església prioral i simbòlicament de totes les parròquies del priorat. Tota la cerimònia es desenvolupa de manera més íntima i sense la presència dels vassalls a la Casa Prioral (avui coneguda com a monestir), com a símbol del poder jurisdiccional temporal que tenia sobre la gent i els pobles del priorat que formaven part de la seva baronia. Li donava la possessió el canonge de Santa Maria, mossèn Joan Garier, elegit subjector.

- a) En primer lloc va prendre possessió de la *Casa Prioral*. Amb les claus que li va lliurar el subjector, va entrar dins el portal i va obrir i tancar les portes com a senyal de presa

27. ACA, Diversos Meià, vol. 50, *Llibre general del priorat...*, p. 15.

28. ACA, Diversos Meià, vol. 50, *Llibre general del priorat...*, p. 20-21.

- de possessió de la casa. Després es repetí el ritual i van anar a les quadres, sales, cambres i altres dependències, obrint i tancant les portes i prenent possessió d'aquesta manera de tota la casa i de totes les coses que hi havia i que havien estat propietat dels priors precedents. Si hagués estat un senyor laic, aquest ritual l'hauria fet al castell o al palau de la baronia. De tota manera, quan més tard el prior Jalpí es va desplaçar personalment a cada poble en què tenia la jurisdicció, va celebrar actes semblants a les torres de defensa que eren el castell de la població, fins i tot si aquestes ja estaven mig esfondrades i no es podien utilitzar, com la de Mont-roig.
- b) En segon lloc va prendre possessió de *les presons*. Mossèn Garier va donar al procurador les claus de les presons i els ceps que hi havia a la Casa Prioral, i aquest, prenent-les i tocant uns grillons, la cadena i les cordes dels turments, etc., encomanà dites claus a mossèn Benet Terrer, vicari general del priorat, perquè servissin per a l'ús de la justícia, tant l'eclesiàstica com la secular, que tenia el prior en son priorat. Aquest era un dels símbols de l'administració de la justícia que posseïa el prior (el mer i mixt imperi) i que no tornà a repetir.
- c) En tercer lloc va prendre possessió de *totes les terres del priorat*. Per a això van pujar al Perxe Gran, que era una sala des d'on es divisava una part molt important del terme de Santa Maria de Meià. Des d'allí, el procurador per "ocular visió" va prendre possessió de tot el terme de la vila i de totes les terres que eren del priorat, tant de les que posseïa com a propietat particular del prior com d'aquelles de les quals tenia la jurisdicció. Dient i protestant que va dir que sols entenia que rebia i prenia possessió del que veia personalment, sinó també de tots els llocs i tot el que li pertocava al prior en la resta del priorat. Així es feu, el notari n'aixecà acta i ningú no ho va contradir. En el seu moment Jalpí repetirà aquest ritual davant del portal de Santa Maria i també davant del dels altres pobles.
- d) En quart lloc va prendre possessió de *les rendes i altres drets senyorials*. Van anar a la sala gran del monestir i davant de Bernat Famades van acudir els dos paers de Santa Maria de Meià, Benet Maluquer i Giral Rossell, els quals li van donar la possessió dels delmes, primícies, censos, quísties i tots els fruits i els drets que rebés i hagués de rebre el prior. Quan a partir del 17 de gener de 1634 va passar poble per poble, el prior Jalpí, a la plaça major i davant dels vassalls, va tornar sempre a escenificar la presa de possessió de les rendes senyorials amb el plat amb blat, altres grans i una moneda de plata.
- e) *Nomenament dels batlles*. Tot seguit van acudir davant del procurador Mateu Terrer, batlle de Santa Maria de Meià; Bartomeu Serra, batlle de Figuerola de Meià, i Jaume Mullol, batlle de la Vall del Priorat. Un cop presents els tres, els llevà els bastons de comandament que portaven i va revocar el nomenament de batlles, sense, però, cap nota d'infàmia, sinó de manera simbòlica. Poc després els nomenà de nou batlles, donant-los els bastons o vares de comandament. Aleshores els tres s'agenollaren i prestaren al procurador, en nom del prior, el sagrament i homenatge. Cal fer notar que en aquest acte encara no hi eren presents els batlles de Peralba i de Mont-roig, possiblement perquè no estaven creades les batllies.

Les actes escrites d'aquesta presa de possessió van ser rebudes pel discret Pere Seradell, notari públic i reial de Vilanova de Meià i notari de la cúria del priorat.

El prior Josep de Jalpí pren possessió personalment com a senyor jurisdiccional del priorat de Meià.²⁹ L'escenificació de teatralitat feudal

Com diu Jordi Olivares,³⁰ en els actes de presa de possessió del senyoriu, els vassalls havien de retre homenatge seguint la teatralitat feudal, però, al seu torn, el senyor jurava respectar els privilegis i les lleis privatives de cada universitat i atorgava una amnistia general per a qualsevol delicte comès pels seus vassalls fins al dia del jurament. La simultaneïtat d'ambdós actes servia de protocol dels pactes escripturats o acords que sancionaven l'equilibri de forces entre senyor i vassall. Això ho podrem comprovar quan el prior Jalpí pren possessió personalment de les poblacions que es troben sota la seva jurisdicció temporal. Hem consultat la presa de possessió del baró de Sentmenat del 1615 estudiada per Eva Serra i, tot i que diu que la documentació és molt explícita i curta, té moltes semblances i paral·lelismes amb la del prior de Meià,³¹ però aquí veurem com Jalpí s'esplaia informant en primera persona i amb tota mena de detalls de la cerimònia.

El prior Jalpí va arribar a Santa Maria de Meià per prendre possessió personalment del priorat el dissabte 14 de gener de 1634, acompanyat dels seus criats i d'alguns senyors, parents i amics. Va voler prendre possessió del priorat com a prelat l'endemà, el 15 de gener, cinc mesos justos després que ho havia fet el seu procurador. Pel que fa a la jurisdicció temporal, les preses de possessió les va fer personalment a cada poble i en una cerimònia pública a la plaça major on hi havia congregada tota la gent, els paers i el batlle. Van començar el dia 17 de gener a Santa Maria de Meià; el 18 de gener va prendre possessió de Figuerola de Meià a la plaça del poble i també va fer acudir a prestar-li l'homenatge i el jurament de fidelitat els habitants de Peralba, que no tenien universitat ni consell municipal. Els dies 19 i 20 de gener es va desplaçar fins als pobles de la Vall del Priorat, al vessant nord de la serra del Montsec de Meià. A la tardor del mateix any va concloure les preses de possessió dels pobles i termes de les dues batllies que estaven despoblades o tenien molt pocs habitants: Rúbies, Cabrera i Solanelles el 28 d'octubre de 1634 i Mont-roig de Meià el 4 de novembre de 1634.

Totes les preses de possessió del senyoriu tenien una posada en escena feudal. Els vassalls havien de retre homenatge al senyor i seguien un format similar amb el qual es volia demostrar el poder temporal que el prior tenia com a senyor en cadascuna de les batllies

29. ACA, Diversos Meià, vol. 50, *Llibre general del priorat...*, p. 21-31.

30. (Olivares, 2000:336)

31. (Serra Puig, 1988:132-134). En parlar de la presa de possessió de 1615, on es posaven de manifest els poders del baró de Sentmenat, diu textualment: «Quan prenia possessió del terme s'especificava com el senyor, posant-se els guants i donant tres cops a l'espasa, prenia possessió de la jurisdicció civil i criminal, com rebia el sagrament i homenatge dels seus vassalls i com nomenava batlle». De manera molt resumida ve a ser el mateix que feia el prior Jalpí, però aquí s'explica la cerimònia amb tota mena de detalls.

i les poblacions respectives, però el prior sempre acabava jurant les lleis i privilegis de cada universitat. Aquestes escenificacions a la plaça major davant de tota la gent de cada poble eren més un acte simbòlic que no pas de veritable poder, però el ritual també era poder, com passava en la litúrgia religiosa. L'única veritable demostració de poder real, que comentarem més endavant, s'esdevingué quan el prior Jalpí s'hagué d'enfrontar amb Benet Baulies, pagès de Rúbies, un vassall que no el volgué reconèixer com a senyor.

Exposarem pas a pas tot el ritual de les preses de possessió, un dels objectius del nostre treball, centrant-nos en la de Santa Maria de Meià, cap de la baronia, però comentarem aspectes diferents, si escau, que es poguessin donar en els altres pobles.

Preparatiu de la presa de possessió

1. *Reunió del consell general.* La vigília o el mateix dia de la presa de possessió, el batlle del prior reunia el consell general de la població i els comunicava el dia i l'hora de la cerimònia pública.
2. *Crida en pena de vida.* Després el prior manava al batlle que fes fer una «crida en pena de vida» perquè tots els habitants del poble i de la seva batllia respectiva acudissin a la plaça major el dia i l'hora ordenats.
3. *Toc a sometent general.* Quan s'apropava l'hora manada, feien repicar les campanes tocant a sometent general perquè la gent anés cap a la plaça.
4. *El solemne seguici.* Quan ja tenien tothom reunit a la plaça, el batlle i els paers del poble anaven a buscar el prior a la casa on es trobava allotjat (a la Casa Prioral si era a Santa Maria o a la casa del batlle si era en una altra població). El seguici solemne format pel prior, el seu vicari general i altres capellans i criats, a més de les autoritats del poble, es desplaçava fins a la plaça.
5. *La plaça major.* Tenien sempre preparada una taula o un bufet amb un sobretaula i una sola cadira al darrere perquè s'hi assegués el prior. A l'esquerra del prior i assegut en un banquet hi havia el notari que aixecaria acta de la cerimònia. A la seva dreta, en un banc amb respall i apartats de la taula, s'asseien el batlle i els paers de la població corresponent. A l'esquerra i en un banc separat de la taula s'asseien els capellans i els convidats. La gent del poble estava dempeus al davant de la taula del prior amb el cap descobert.
6. *Les butlles papals i els símbols del seu poder temporal.* El prior ordenava a tots els presents que ja es podien cobrir, feia que traguessin les butlles apostòliques del seu nomenament papal i les desplegava damunt de la taula o el bufet. També manava posar sempre a sobre de la taula uns guants (símbol de la seva jurisdicció del mixt imperi), un plat amb blat i altres grans i un ral de quatre de plata (com a símbol de les rendes i altres drets senyorials que tenia dret a percebre). Al darrere del prior sempre se situava el seu criat, Joan Poll, amb una espasa embeïnada (símbol de la seva jurisdicció del mer imperi criminal).

La presa de possessió

La primera part d'aquesta cerimònia, com hem vist, s'havia dut a terme a Santa Maria de Meià i s'havia celebrat el 15 d'agost de 1633 a la Casa Prioral (el Monestir). Josep de Jalpí no hi era present, sinó que és el seu apoderat qui la realitza. Veurem que alguna de les cerimònies que es van fer no es repeteixen, mentre que d'altres les tornen a fer ara públicament. La que descrivim comença el 17 de gener de 1634 a les dues de la tarda.

1. *El notari*. Abans de començar, com que ara es tracta d'un acte públic, el prior demana al notari que en veu alta expliqui breument i de manera entenedora als presents per què estan reunits i tot el que es farà. En totes aquestes cerimònies sempre l'acompanyava i exercia com a notari de la seva cúria Pere Serradell, que també era notari públic i reial de Vilanova de Meià, excepte quan va prendre possessió de Santa Maria, cap de la baronia de Meià, que n'aixecà acta el notari públic de Ponts, Ciprià Cardenyas. No se n'explica el motiu. A continuació el prior elegia el notari present com a subjector o persona que tenia la potestat de donar-li la possessió. Tot seguit començava el ritual.

2. *El jurament de fidelitat de les autoritats*. Es posaven dempeus el batlle i els paers, els quals, parlant amb el cap descobert, deien en veu alta al prior que li prestarien els homenatges i li donarien possessió de tot allò que li pertocava i expectava com a llur senyor natural i que ells li serien fidels i lleials vassalls com a prior de Meià, i en dit nom, com a senyor del poble on feien la cerimònia.

El prior els contestava solemnement amb aquestes paraules rituals que anava repetint a cada població: «No menos havia de creure de tant bons vassalls [que] sou vosaltres i sempre vostres passats son estats a mos predecessors los Priors de Meià i espero resteu així en avant».

3. *Nomenament del batlle*. Aquesta és una de les cerimònies que ja s'havien fet a la Casa Prioral en privat i ara es tornaven a repetir davant la gent. El batlle de la població respectiva li lliurava aleshores el bastó de comandament i el prior revocava el seu nomenament. Però tot seguit li tornava a donar el bastó i el creava de nou batlle i li atorgava altra vegada tots els poders, igual com els havia tingut abans. Tot seguit el batlle, agenollant-se al seu davant, li prestava el sagrament i l'homenatge.

Ara el ritual s'allargava una mica més i el prior li tornava a prendre el bastó, i, mentre el tenia ell a les mans, el batlle es tornava a agenollar davant del seu senyor i com a persona particular «[...] em va prestar lo jurament i homenatge de fidelitat, lleialtat i vassallatge, segons les Constitucions de Catalunya, Usatges de Barcelona i lleis municipals de nostra Pàtria».

Amb aquesta cerimònia Josep de Jalpí va confirmar Pere Munner com a batlle de Santa Maria de Meià i la seva batllia. També va confirmar Pere Rossell com a batlle de Figuerola de Meià i la seva batllia. En la cerimònia celebrada a Figuerola de Meià va crear la batllia de Peralba i va nomenar batlle Pere Munner, que també ho era de Santa Maria. Va confir-

mar com a batlle dels pobles de la Vall del Priorat Joan Claverol, major. Finalment, el mateix dia que es va desplaçar fins a Mont-roig per prendre'n possessió, en va nomenar batlle Joan Vilanova, de Santa Maria de Meià. Adonem-nos que durant els cinc mesos que havien transcorregut des de la presa de possessió davant del procurador, el prior havia canviat els batlles de Santa Maria, de Figuerola i de la Vall del Priorat. Desconeixem si els antics havien complert el trienni del seu mandat i els havia canviat el mes de desembre, que és quan tocava, o si el nou prior n'havia nomenat tres de nous i de la seva total confiança. També veiem que ara va nomenar dos batlles nous, el de la batllia de Peralba i el de la de Mont-roig, que no havien assistit a la primera cerimònia.

L'exercici de la batllia, tal com diu Eva Serra,³² tenia un doble caràcter: el batlle era l'administrador dels béns del senyor, però també era el jutge. En el nomenament de batlles del 15 d'agost de 1633 queda especificat clarament el tema de la justícia quan es diu: «El procurador els va donar a cadascú tots i sengles poders necessaris com i de la manera que tenien permesos los tals batlles i batllies per los priors predecessors tant en la justícia civil com en la criminal».

4. *Els paers*. De la mateixa manera que ho havia fet el batlle i seguint un ritual semblant, tot seguit els paers de les tres universitats de la baronia del prior repetien d'un en un el mateix. D'aquesta manera li prestaven els juraments i els homenatges de fidelitat, lleialtat i vassallatge com a autoritats municipals i com a particulars.

5. *Els vassalls de cada poble*. Tot seguit tota la gent del poble, congregada a la plaça, repetia la mateixa cerimònia de jurament i homenatge de fidelitat, lleialtat i vassallatge. Passaven d'un en un, s'agenollaven davant del prior amb el cap descobert i se'n tornaven tots al seu lloc. Aquí el jove prior Jalpí deixa escrit un comentari sobre la seva actitud en el jurament fet a Santa Maria de Meià, que creiem que val la pena transcriure'l per adonar-nos de la importància que donava als detalls protocol·laris:

[...] i de un en un tots los del poble [vingueren] i tornant-se'n a llurs puestos i venint agenollant-se descoberts, i jo sempre cobert perquè en tal acte deu lo Senyor fer com que no coneix a ningú, que és la possessió i rep de la potestat [que] te sobre los vassalls etc. I estaria molt mal que volgués en tal cas fer lo contrari lo tal Senyor, que les cortesies ni dissimulacions serien baixeses en si.

El mateix dia que es va desplaçar a Figuerola de Meià, Jalpí havia ordenat als sis vassalls de Peralba que també anessin a Figuerola. Quan va acabar de prendre el jurament dels vassalls del poble, va continuar amb els de Peralba. El dia que es va desplaçar a la Vall del Priorat, van ser els vassalls de San Miquel, Sant Martí i Sant Cristòfol els que li van fer els juraments. Finalment, van repetir el jurament els dos vassalls de Rúbies i el de Cabrera, el dia que es va desplaçar fins a aquests pobles.

32. (Serra Puig 1988: 136-137).

Aquests juraments de fidelitat que presten al prior (en cas d'un capbreu, al seu apoderat) les autoritats dels diversos pobles (batlles i paers), però també tots i cada un dels seus vassalls de manera pública a la plaça del poble corresponent i davant la resta de la gent, estan en la mateixa línia dels rituals encara feudals que els barons feien escriure en les actes de les declaracions dels seus vassalls en un capbreu, on, a més de reconèixer que la terra o casa que declaraven i que tenien en emfiteusi era propietat del senyor i li havien de pagar els impostos i les servituds corresponents per mantenir-ne la propietat útil, també li prestaven els sagraments i els homenatges com a vassalls. Per constatar que aquest tipus de declaracions de reconeixement de la senyoria i fidelitat al senyor eren habituals en els capbreus que es redactaven al priorat de Meià, posarem l'exemple del que diu el pagès d'Argentera Pere Joan Fontanet el dia 24 de maig de 1737 en el capbreu que va fer elaborar el baró del terme, Ignacio Capachi,³³ i on es repeteix el mateix formulari.

Cal tenir present que no hem trobat, de moment, cap capbreu dels vassalls de les poblacions de la baronia del prior Jalpí d'aquesta època, malgrat que tant Eva Serra³⁴ com Jordi Olivares³⁵ posen exemples febaents d'aquest període del segle XVII de la resistència dels vassalls a la dominació senyorial i a la negativa a capbrevar. Això potser és el senyal que en aquell moment a la baronia del priorat de Meià en general no existien aquestes resistències i els priors no tenien problemes per fer-se reconèixer la senyoria i percebre'n les rendes, malgrat el cas d'un pagès de Rúbies.

6. *Presa de possessió de la jurisdicció civil i criminal, el mer i mixt imperi.* Tot seguit el prior Jalpí va prendre possessió personalment davant de tots els seus vassalls de la jurisdicció criminal i civil amb aquest ritual (així ho repetia també a cada poble). Del mer imperi: «[...] me alsí i donant-me la espasa embeinada, tirí aquella i llencí cops ab ella a quatre parts en senyal de la jurisdicció alta, major i mer imperi criminal que tinc en los termes sobre dits, i tornada a embeinar entreguí a un de mos criats». Del mixt imperi: «[...] me torní a assentar i en senyal de la jurisdicció baixa, menor, mixt imperi civil que tinc també en los dits llocs, me calcí uns guants». Com podem comprovar, és el mateix que Eva Serra

33. (Bernaus, 1989). En l'apèndix documental (p. 238-242) apareix la declaració del pagès Pere Joan Fontanet, en aquests termes: «*Pedro Juan Fontanet, labrador y vecino del lugar de Argentera, priorato de Meyá, corregimiento de Lérida [...]. Las cuales casa y piezas de tierra sobredesignadas y especificadas, confiesa y manifiesta el denunciante que las tiene y posee por el dicho noble señor Ignacio Capachi y baxo su alodio y señoría directa y campal de dicho lugar y termino de Argentera, y que en ellas no proclamará otro señor directo que al dicho señor de Capachi y a sus herederos y successores en dicha señoría, y que por ésta le prestará por razón de dichas cosas no solo los censos, quístias, diezmos, servitudes y demás prestaciones referidas sinó también los sagramentos y homenajes que como a emphiteuta y vassallo de dicho noble señor de Capachi está tenido y obligado según Constituciones del presente Principado, prácticas e inveteradas costumbres y consuetudes de aquel, por tantas cuantas veces querrá dicho noble señor Capachi y sus successores, con promesa de esserle bueno y fidel vassallo y de portarse como a tal en la conservación y aumento de dichas cosas [...].*»

34. (Serra Puig, 1988:60-148).

35. (Olivares, 2000:263-268).

diu que feia el baró de Sentmenat el 1615,³⁶: la possessió del mer imperi permetia l'erecció de forques per als condemnats a mort i la possibilitat de suplicar al reu.

7. *Presa de possessió de les rendes i altres drets senyorials*. L'acte continuava quan els dos paers de Santa Maria, en nom de tots els vassalls que ells representaven, s'aixecaven i li oferien el plat que contenia el blat, altres grans i el ral de plata:

[...] i en açò me donaren possessió dels delmes, primícies, censos, quèsties, joves, servituds, batudes, aious, terços, lluïsmes, rendes, feus, tragins i altres qualsevols drets etc, que tingués i degués tenir, i ells dits vassalls me deguessin fer prestar i acudir en tots temps i ocasions fos menester de totes i sengles coses a que fossen obligats, i jo a rebre així i com serà acostumat.

És la repetició de l'acte fet a la Casa Prioral, però ara davant de tot el poble.

8. *Senyor de la vila i els seus portals*. El prior, acompanyat de totes les autoritats i tota la gent present a la plaça, sortien de la vila pel portal que tenien més a prop. A Santa Maria, pel portal de Llevant o de Vilanova. Quan eren tots a fora, tornaven a entrar a dintre del poble el prior amb els paers i aquests li lliuraven les claus de tots els portals: «[...] jo diguí que isquessen fora i fiu com qui tanca i obre les portes; i entreguí a dits Paers les claus dient-los que me les guardassen en bona custòdia junt ab los portals i vila per mi i en mon nom com a mia i mies, i que en tot temps i ocasions los demés me'n donassen raó i compte».

9. *Senyor de tot el terme*. El prior i els paers van tornar a sortir a fora del portal i allí el prior va prendre possessió simbòlica de tot el terme, espargint terra del camí, llençant unes pedres tretes d'una paret, llençant un càntir d'aigua, prenent uns brots trencats d'un arbre: «[...] I en totes estes coses rebí possessió de la vila, i per ocular visió de tots los dits termes, de les terres, pedres, roques, heretats, pastures, garrigues, llenyes, arbres, fustes, plantes, aigües, caces, pesques, abeurades, fonts, rius i torrents, muntanyes i prats, terres cultes i ermes, i demés coses de que degué i pogué prendre i rebre possessió». Aquest ritual, de manera simbòlica, també l'havien fet a la Casa Prioral.

10. *El prior senyor alt justicier o senyor de les forques*. Com que el prior de Meià tenia la jurisdicció del mer imperi, Josep de Jalpí ho personificava a cada poble del qual prenia possessió fent plantar unes forques de fusta pel seu nunci en un bancal a fora del portal de la població, on s'havien desplaçat amb tota la gent i les autoritats. Després li manava que hi pengés una rama d'un arbre, com a prova de la seva potestat de poder condemnar a mort. El dia que va prendre possessió del terme semidespoblat de Cabrera de Meià, també va

36. (Serra Puig, 1988:133-134). Diu que qui tenia el mer imperi podia exiliar del lloc i executar la pena de mort i la mutilació de membres. Però romanien reservats al monarca els crims de lesa majestat, heretgia, sodomia, trencament de camins i falsificació de moneda.

prendre possessió de les forques de pedra, fixes i comunes a tot el priorat. Així ho explica en primera persona el prior: «[...] finalment en les forques de pedra que són en dit terme en lo lloc eo muntanyeta és al mig que es diu lo Puig Alegre, maní penjar-hi una rama de un arbre, les quals forques són les comunes a on se deuen aportat los sentenciats aprés que són penjats eo escorterats en qualsevol part del Priorat; així que són les forques comunes de aquell». Aquest ritual de les forques, juntament amb la presa de possessió de les presons del Monestir que havia fet el procurador i la cerimònia dels guants i l'espasa, eren la demostració del poder que tenia per administrar la justícia a la baronia. No tenim constància de cap sentència amb pena de mort en aquest període estudiat.

“*La breu apostòlica*”. Tot i la presa de possessió de les presons del Monestir i del mer imperi, sembla que en el moment de prendre possessió l'any 1634 el prior Jalpí no tenia aquest punt resolt del tot. Per això ell mateix explica que era obligatori que, com a senyor jurisdiccional de vassalls, “tingués breu apostòlic” perquè, sense incórrer en cap irregularitat, pogués fer i executar qualsevol procés i justícia amb sentència criminal amb la pena de mort i la mutilació de membres. El breu apostòlic del papa Urbà VIII no el va aconseguir fins el dia 20 d'abril de 1640, sis anys després de prendre possessió del priorat. Hem de creure fins que no puguem demostrar el contrari que durant aquest temps no havia tingut cap judici de mer imperi criminal.

11. *Fi de la cerimònia: la confirmació de privilegis i la remissió general.* Acabada la cerimònia de plantar les forques, el prior, les autoritats i tot el poble tornaven de nou a la plaça major i ocupaven el mateix lloc d'ordre que tenien quan havia començat l'acte. Un cop allí, els paers de Santa Maria de Meià (el de Figuerola i el de la Vall, quan era als seus pobles) demanaven al seu senyor dues gràcies: que els confirmés els privilegis de la universitat i que concedís una remissió general a tots els veïns del poble.

A continuació el prior pronunciava sempre un discurs, que el notari deixava escrit a les actes i s'expressava en termes similars a cada població, on confirmava els privilegis de cada poble i concedia una remissió o absolució general dels delictes que havien estat jutjats i condemnats per la cort secular fins al dia present.³⁷ Era aleshores quan tots els presents a la plaça de manera espontània cridaven tres vegades amb notable «contento»: «Visca per molts anys lo Illustre i molt Reverent Senyor Josep de Jalpí i Julià, nostre Prior de Meià i Senyor

37. ACA, Diversos Meià, vol. 50, *Llibre general del priorat...*, p. 26. Posem com a exemple el que va pronunciar a Santa Maria de Meià: «Jo lloo aprovo i confirmo totes les coses en este acte de possessió fetes i també lo que és del mes de agost passat feu Bernat Famades mon Procurador, volent en tot temps tenir-ho per ben fet i accepto tot lo que se m'és donat i per avant se'm dega donar, fer i prestar generalment. I en quant a la confirmació me demanau, juro i fermo i en quant menester sia, de nou concedesch tots los Privilegis tant particulars com generals concedits, donats i decretats, tant al Cos i Comú d'esta Vila com a quiscun dels particulars d'ella, antes emperò aquells i aquelles coses que estigan a us i observança i no altrament, i fins a la mort de Illustre Prior Sampsó mon predecessor de bona memòria, que és fins a 24 de març de l'any 1629 que ell morí. I també vos absolt i remeto generalment a tots i a quiscun de vosaltres fins la hora present inclusive de tots casos que jo dega i puga remetre entesos empero aquells que no hi haja instància de part ab los quals no entenc fer perjudici a ningú agraviat i pretensor. Així que és ma voluntat que en lo civil i criminal se imposi silenci perpetuo fins ara del present lo Fiscal de ma Cort. I per ço ordenam i manam a vos mossèn Notari, lleveu acte públic de totes estes coses tant en particular com en general».

Natural!». Finalment, el prior manava publicar unes crides amb els escrits llegits pel notari i les feia fer públiques pel nunci de la cúria, Joan Ros.

Aquest últim acte confirma el que diu Jordi Olivares:³⁸ en els actes de presa de possessió del senyoriu, els vassalls havien de retre homenatge al senyor, però, al seu torn, el senyor jurava respectar els privilegis i les lleis privatives de cada universitat i atorgava una amnistia general. La simultaneïtat d'ambdós actes servia de protocol dels pactes escriturats o acords que sancionaven l'equilibri de forces entre senyor i vassall. Com que s'ha perdut l'arxiu de la universitat de Santa Maria, desconeixem els privilegis que tenien.

El cas del pagès Benet Baulies, de Rúbies de Meià³⁹

Que els anys 1633-1634 eren latents els enfrontaments i les resistències dels vassalls a reconèixer els privilegis i la senyoria del prior és evident, ja que cada vegada que acabava la cerimònia de prendre possessió d'una població sense que ningú fes cap manifestació en contra, el notari repetia la fórmula següent: «I ningú, per la gràcia de Déu, va contradir res de tots els actes que s'havien realitzat aquella tarda».

Però això va tenir una excepció el 28 d'octubre de 1634, quan el prior Jalpí prenia possessió del llogarret de Rúbies, que només tenia dos focs. El problema va sorgir quan el notari va cridar Benet Baulies i el seu fill, Pere Baulies, de vint-i-dos anys, i els va demanar que com a vassalls del prior li prestessin els homenatges, com era el seu deure. Ells li van contestar: «No volem fer ni prestar cap dret ni homenatge perquè estem a la Cort del Senyor Rei».

El prior Jalpí, enutjat, va replicar que els ho manaria amb penes, si a les bones no ho feien. Els Baulies s'hi van negar de nou. El prior els va manar que amb una pena de cinquanta ducats dins de tres dies anessin a la Casa Prioral de Santa Maria de Meià a prestar-li els homenatges que com a vassalls els pertocava fer.

No sabem si aquesta actitud formava part d'un pla premeditat i estudiat en complicitat amb altres vassalls rebels i que a l'hora de la veritat es van fer enrere o simplement va ser una rauxa que se'ls va ocórrer en aquell moment, pròpia de persones sense gaire enteniment, com després al final justifica el prior en perdonar-los. Com que no acceptar aquest vassallatge implicava també la no acceptació dels altres drets senyorials, creiem que aquest cas s'emmarca del tot en els supòsits del treball de Jordi Olivares,⁴⁰ que es donaren els anys anteriors a la Guerra dels Segadors. L'única cosa diferent és que aquest conflicte no va acabar a l'Audiència, ja que els Baulies com a particulars no ho podien fer i al poble de Rúbies, amb només dues cases o focs, no tenien universitat que pogués defensar els seus drets.

Pel que es dedueix de l'acta, Benet i Pere Baulies no es van presentar a la Casa Prioral en el termini de tres dies que els havia ordenat el prior. Per tant i davant d'aquest acte de

38. (Olivares, 2000: 336).

39. ACA, Diversos Meià, vol. 50, *Llibre general del priorat...*, p. 27, 28 i 29.

40. (Olivares 2000: 197).

rebellia, el prior va activar la seva cúria i va fer executar la pena de cinquanta ducats (seixanta lliures) i deu anys a galeres contra Benet Baulies, el vassall rebel, perquè servís d'escarment.⁴¹ Tal com està redactat el document, sembla que aquesta dura sanció només va fer-la executar contra el pare. Amb la condemna tan exemplar no solament es devien espantar Benet i Pere Baulies, sinó tots els vassalls de Santa Maria i del priorat sencer. Es tractava d'això.

De tota manera, la decisió del prior i la seva cúria per imposar aquesta condemna tan forta, la devien prendre a cop calent:

[...] Però, après que per vàries persones me fou una i moltes vegades pregat i suplicat que perdonàs i relaxàs de les penes i mandats i execucions a dits pare i fill Baulies. I verdaderament vehent llur incapacitat i proseir més de falta de saber que no de malícia [...]. Me moguí a misericòrdia i maní que se li tornàs tot i que sols pagàs los gastos [que] eren fets que sumaren 6 lliures i donassen deu lliures, dic 10 lliures, a dit Terrer mon Vicari General a fi i efecte de convertir aquelles en obres de la Casa Prioral de Meià i així tot se feu i complí. I maní més avant que vinguessin assegurats devant mi i me prestassen los homenatges.

Resumint, els va perdonar els deu anys de galeres i només els va imposar una sanció total de setze lliures. Tot i això, aquesta sanció, per a un pobre vassall que no tenia res, ja devia ser una quantitat difícil de pagar, ja que es diu a la mateixa acta que la família de Benet Baulies era molt pobra i carregada de fills (tenia muller, el fill gran, Pere, vuit filles donzelles i un altre fill més petit).

El dia de l'homenatge, la humiliació del vassall i el perdó del senyor

El dia 7 de novembre de 1634 a les nou del matí van acudir a la Casa Prioral Benet Baulies i el seu fill Pere. El prior els va rebre en una quadra a la planta baixa del Monestir, assegut en una cadira al costat d'una taula on hi havia el notari per aixecar-ne acta. També va fer venir molts vassalls de Santa Maria perquè fossin testimonis de la decisió del prior i escarmentessin. Reproduïm els moments més importats de l'acte amb les mateixes paraules de Jalpí perquè s'entengui més el seu significat: «[...] diguí que diguessen a dits Baulies que entrassen, i entrats que foren se agenollaren davant mi i jo sens fer moviment ni llevar-me lo sombrero los doní la mà que em besaren i en continent me demanaren perdó i que estaven promptes en fer i complir lo mandato i tot lo que els volgués manà, i així estigueren agenollats i descoberts sens permetre se alçassen ni cobriessin ni haguessen una sola paraula de mi, en senyal de la rebellia me havien volgut usar, i com a penitenciat estigueren fent demostració en mi de misericòrdia (que deu fer un Senyor per càstig i escarment i a que

41. ACA, Diversos Meià, vol. 50, *Llibre general del priorat...*, p. 27, 28 i 29. Com que havia de donar exemple perquè ningú més es plantegés rebel·lar-se contra la seva autoritat, Jalpí deixa escrit a l'acta: «[...] après que haguí fet executar a l'atràs escrit Benet Baulies pagès de Rúbies vassall meu per la dita pena de 60 lliures; i més avant haver duplicades les penes de deu anys de Galera i fetes vàries provisions que ací vos las escric que llargament consten [...]».

en lo demás que podia fer havia usada tanta benignitat com dit és)». A continuació el prior va manar al notari: «Llevau acta com los perdono fins lo dia present i que els confirmo llurs privilegis en la forma he acostumat i no altrament i que ells me presten los homenatges i me donen possessió d'un plat de blat i grans i alguns demás de tots mons drets, que ja està atràs dit en la possessió de Rúbies». Benet i Pere Baulies van contestar: «Senyor tot ho farem i li besam les mans de tantes mercès com nos ha fetes i fa». Fet tot això, el prior els digué: «Alçau-vos i partiu-me davant».

Els Baulies es van aixecar i van marxar, i al seu darrere va fer-ho tota la gent de Santa Maria que era present a l'acte.

Potser aquest fet que comentem de manera resumida no és una gran revolta de pagesos contra el seu senyor, perquè no tenim constància que a Meià n'hi hagués; ni tampoc és un gran acte de justícia baronial. Però demostra que aquest esperit de rebellia pagesa era present fins i tot en un lloc quasi deshabitat i perdut al cim de la serra del Montsec de Meià (Rúbies). També veiem com actua la justícia del senyor, al principi de manera extremament dura, però després, com a bon clergue, aplicant la caritat cristiana, la clemència i el perdó, rebaixa les penes més greus. Tot i això, per donar exemple s'havia d'escarmenatar els rebels públicament.

A manera de conclusió

Hem centrat el treball en una petita prelatura *nullius*, el priorat de Meià, en temps del prior Jalpí, als anys centrals del segle XVII. Però només hem estudiat els pobles on el prior tenia també la jurisdicció temporal, que eren un total de vuit poblacions amb cent trenta-tres focs. Hem comprovat que la demografia d'aquests pobles havia tornat a remuntar durant el segle XVI i havia arribat al seu punt màxim just abans de la Guerra dels Segadors. Amb el breu estudi de la biografia de Jalpí ens apropem al prior tant des del punt de vista familiar com eclesiàstic i, especialment, a la seva actuació en temps de la Guerra dels Segadors, quan va estar a favor de la monarquia hispana. Les relacions que com a senyor jurisdiccional tenia amb la gent d'aquests pobles les deduïm a partir de les preses de possessió que va fer en començar la seva prelatura, entre els anys 1633 i 1634. Un dels objectius més importants i singulars del treball és el conjunt de les mateixes preses de possessió, que Jalpí deixa escrites en primera persona i amb tota mena de detalls, tant protocol·laris com simbòlics, de les diverses jurisdiccions que tenia i que hem procurat posar d'una manera entenedora. Hem comprovat com es feia valer la seva autoritat en el nomenament dels batlles i en els juraments de fidelitat d'aquests, dels paers i de tots els vassalls de cada poble, i com li reconeixien les rendes i altres drets senyorials. També hem estudiat com podia exercir la justícia en la seva baronia prenent possessió de les presons i les màquines de turment, plantant les forques a cada poble i de manera simbòlica brandant l'espasa com a senyal del mer imperi criminal, però també del mixt imperi, calçant-se els guants. Hem constatat que les preses de possessió del prior acabaven sempre amb la confirmació dels privilegis de cada poble i una redempció general de penes. En general, però, aquests drets baronials del prior

de Meià diferien ben poc dels que tenien altres senyor laics del país. Tot i que en aquesta època el Principat vivia un període convuls, hem comprovat que, en general, Jalpí no trobà cap mena de resistència col·lectiva de les universitats i molt poca d'individual en les preses de possessió. En aquest sentit, és molt significativa l'afirmació que deixa escrita al final de cadascuna: «I ningú, per la gràcia de Déu, va contradir res de tots els actes que s'havien realitzat». L'única resistència és la d'un pagès de Rúbies que en un principi no el va voler reconèixer com a senyor i va permetre al prior fer una demostració del seu poder per escarmentar-lo, però també de la seva clemència com a clergue, perdonant-lo.

Bibliografia citada

- ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ (ACA). Diversos Meià. Vol. 50. *Llibre general del priorat de Meià i de la jurisdicció espiritual i temporal (1637 a 1728)*.
- ACA, Diversos. Meià. Vol. 110. *Capbreu de les rendes i drets que rep lo prior de Meià en Vilanova de Meià i en Ariet de Meià (1627-08-17 / 1637-01-21)*.
- ARDIT, Manuel; PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim M. et al. (2008). *Història agrària del Paísos Catalans. Edat Moderna III*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- BERNAUS I SANTACREU, Ramon (2019). *El priorat de Santa Maria de Meià durant l'Antic Règim*. Tesi doctoral. Lleida: Universitat de Lleida.
- BERNAUS I SANTACREU, Ramon (1989). *Una interpretació històrica del señorío de Argentera (Lleida), según la cabrevación realizada entre 1732 y 1734*. Memòria de llicenciatura. UNED.
- COROLEU Y INGLADA, JOSÉ; PELLA Y FORGAS, JOSÉ (1878). *Los fueros de Catalunya: descripción comentada de la constitución histórica del principado, sus instituciones...* Barcelona: Administración San Pablo.
- FONT I RIUS, Josep M. (1968). «Mero y mixto Imperio». Dins *Diccionario de historia de España, II*. Madrid: Revista de Occidente.
- IGLÉSIES I FORT, Josep (1979). *El fogatge de 1553*. Vol. II. Barcelona: Fundació Vives i Casajuana.
- NADAL, Jordi; GIRALT, Emili (1953). *Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717*. Madrid: C.S.I.C. Instituto de Historia Jerónimo Zurita.
- OLIVARES I PERIU, Jordi (2000). *Viles pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictivitat social i litigació a la Reial Audència (1591-1662)*. Lleida: Pagès.
- PARRAMON Y DOLL, Antonio M.^a «Santa Maria de Meyá». *ILERDA* [Lleida: IEI], núm. 33 (1972).
- PEDRÓS I PUIGARNAU, Marçalí. «Evolució de la població d'Artesa de Segre i comarca». *Fulls del Montsec* [Artesa de Segre], núm. 5 (1986).
- PONS GURI, Josep M. (1989). «Roig i Jalpí y el prior de de Meyá. Història d'una falsedat erudita». *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Vol. III. [Barcelona].
- ROIG Y JALPÍ, Juan Gaspar (1668). *Tratado de las excelencias y antigüedades del priorato de Santa Maria de Meyá*. Girona: Jeronimo Palol. [Reimpresió: Lleida: Impremta Mariana, 1881.]

- SALES, Núria (1989). *Història de Catalunya, dirigida per Pierre Vilar*. Vol. IV. *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII*. Barcelona: Edicions 62.
- SALES, Núria (1985). «Fins quan els senyors justiciers pogueren condemnar a mort?». *L'Avenç*, núm. 79.
- SERRA I PUIG, Eva (1988). *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*. Barcelona: Crítica.
- SERRA I PUIG, Eva (1980). «El règim feudal català abans i després de la Sentència Arbitral de Guadalupe». *Recerques* [Barcelona], núm. 10.
- VILLAS I CHALAMANCH, Montserrat. «Memorial de les cases i les persones que abonen quèsties i censos a la baronia de la Vall del Priorat de Meià en 1673». *Societat d'Onomàstica*, BISO, núm. 35 (1989).